

УДК 355.224.4

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ТА ОБҐРУНТУВАННЯ МОДЕЛІ ФАХІВЦЯ ІЗ РОЗМІНУВАННЯ З УРАХУВАННЯМ ВИМОГ СЬОГОДЕННЯ

Окіпняк Д.А., Малюк В.М.

Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

Окіпняк А.С.

Кам'янець-Подільський державний аграрно-технічний університет

Статтю присвячено вирішенню проблеми протимінної діяльності та формуванню професійної компетентності фахівців з розмінування в процесі їх фахової підготовки. Проведено аналіз сутності та змісту протимінної діяльності України. Визначено особливості професійної підготовки фахівців з розмінування. Проаналізовано реальний стан підготовки фахівців з розмінування в сучасних умовах, висвітлено основні його компоненти. На основі вимог щодо формування готовності саперів до виконання завдань за штатним призначенням удосконалено процес формування професійної компетентності їх шляхом впровадження та інтерпретації складових моделей фахівців з розмінування (управлінця та виконавця).

Ключові слова: протимінна діяльність, професійна готовність, фахова компетентність, педагогічна модель, фахівець із розмінування.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В останні роки міжнародна спільнота все більше усвідомлює масштаби та гостроту проблеми, що стосується мін та вибухонебезпечних залишків війни (ВЗВ), крім того територія України, за часів найбільших війн (Перша та Друга світова) знаходилась в епіцентрі подій, її територію та населення не оминула проблема, що пов'язана з мінуванням та розмінуванням у мирний час. Не зважаючи на той факт, що, наприклад, Друга Світова війна вже закінчилась, сапери щоденно вилучають вибухонебезпечні предмети, а внаслідок випадкових знахідок гинуть люди.

Міжнародне товариство дійшло висновку, що це є глобальною проблемою, яка потребує гло-

бальних скоординованих дій у відповідь. Є також розуміння того, що Організація Об'єднаних Націй повинна відігравати ключову роль у формуванні цієї глобальної відповіді та у забезпеченні необхідної міжнародної підтримки та координаційних механізмів [1].

З початком конфлікту на Сході України групи розмінування Збройних Сил України працюють на звільнених територіях Донецької та Луганської областей. Під час роботи фахівці з розмінування мають справу з великою кількістю залишених терористами розтяжок, мін та інших боєприпасів, які не розірвалися. За час проведення АТО військовослужбовці розмінували 63 об'єкти місцевої інфраструктури. За інформацією груп розмінування Збройних Сил України,

які залучені в проведенні АТО на Сході України, за період їхньої роботи виявлено та знешкоджено понад 10 670 вибухонебезпечних предметів.

Актуальність дослідження. Підготовка фахівців із розмінування є актуальною і з огляду на прагнення України до членства в НАТО та впровадження стандартів цієї організації для дій військовослужбовців у складі багатонаціональних колективних сил, а також миротворчих та гуманітарних операціях із розмінування територій. Посилюють актуальність теми результати аналізу реального стану процесу підготовки фахівців із розмінування. Зокрема встановлено, що існують суперечності між зростанням вимог суспільства до якості професійної підготовки фахівців із розмінування, зумовлених особливостями діяльності в сучасних умовах, і невідповідністю методологічної та методичної бази для забезпечення цих вимог; між значним педагогічним потенціалом професійно спрямованих навчальних дисциплін щодо формування професійної компетентності саперів та рівнем підготовленості викладацького складу й їх фактичним рівнем педагогічної майстерності та професійної компетентності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати аналізу наукових праць свідчать, що теоретико-методичні основи підготовки фахівців інженерних військ в тому числі фахівців з розмінування розглянуто у публікаціях О. Волоха, Г. Гапоненка, В. Гераськіна, О. Денисенка, С. Дякова, М. Козяра, А. Окіпняка та ін. однак ці науковці не ставили перед собою за ціль визначення готовності саперів до дій в екстремальних ситуаціях а саме в умовах проведення АТО.

Формулювання цілей статті. З огляду на вище викладені положення метою нашої статті є удосконалення процесу формування професійної компетентності саперів шляхом впровадження, інтерпретації та обґрунтування складових моделей фахівців з розмінування (управління та виконавця) з урахуванням вимог сьогодення та досвіду проведення антитерористичної операції на Сході країни.

Виклад основного матеріалу досліджень. Структура та зміст протимінної діяльності ПМД в Україні регламентується керівними документами [2; 3–5; 6; 7], відповідно до яких за організацію робіт з виявлення, знешкодження та знищення вибухонебезпечних предметів (ВНП) на території України та взаємодію при виконанні

робіт із розмінування (виявлення, знешкодження та знищення) ВНП, що залишилися на території України після війни, сучасних боєприпасів і підірваних засобів та інших вибухотехнічних робіт покладається:

на територіальні органи управління та підпорядковані ДСНС підрозділи оперативно-рятувальної служби цивільного захисту – на всій території України, у внутрішніх водах та акваторіях Азовського і Чорного морів (за винятком територій, які надані для розміщення і постійної діяльності військових частин, установ, військових навчальних закладів, підприємств та організацій ЗСУ, інших військових формувань і об'єктів транспортної системи);

на військові частини ЗСУ – на територіях, які надані для розміщення і постійної діяльності військових частин, установ, військових навчальних закладів, підприємств та організацій ЗСУ;

на підрозділи Держспецтрансслужби – на об'єктах транспортної системи, із залученням за потреби підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту МНС та ЗСУ.

Функції національного органу з питань ПМД в Україні виконує МО України (рисунок 1).

Слід також зазначити, що Адміністрація Держприкордонслужби України зобов'язана сприяти територіальним органам управління та підпорядкованим підрозділам оперативно-рятувальної служби ДСНСУ і ЗСУ у роботі з розмінування (виявлення, знешкодження та знищення) ВНП у межах прикордонної смуги та територіальних вод України.

В свою чергу необхідність проектування професійно-орієнтованої моделі підготовки майбутніх саперів є свідченням пошуку шляхів оптимізації організації підготовки фахівця з розмінування до майбутньої професійної діяльності. Отже, проаналізувавши визначення педагогічної моделі як мисленої системи, що імітує чи відображає певні властивості, ознаки, характеристики об'єкта дослідження або принципи його внутрішньої організації чи функціонування і презентується у вигляді культурної форми, притаманній певній соціокультурній практиці, можна зробити висновок, що у загальнозживаному розумінні поняття моделі інтерпретується як деякий матеріальний чи мислено уявний об'єкт, але говорячи про педагогічну модель ми маємо мислити її як виключно мислену систему, що орієнтується на інтерпретацію в педагогічному просторі.

Така система має вибудовуватися з метою імітування чи відображення якихось конкретних властивостей, ознак або характеристик того педагогічного об'єкта (явища), що досліджується. Однак не виключається також і те, що можуть досліджуватися принципи внутрішньої організації чи функціонування педагогічного об'єкта.

У цих умовах підготовку фахівців із розмінування до прийняття самостійних рішень та при виконанні завдань необхідно організувати як цілеспрямований, послідовний і багатоетапний процес нарощування творчого потенціалу фахівця, під час якого відбувається формування та розвиток його професійної компетент-

Рис. 1. Структура протимінної діяльності в Україні

ності. Ураховуючи екстремальний характер майбутньої професійної діяльності, під час підготовки відповідних фахівців слід відмовитись від її надмірного теоретизування та готувати їх до виконання завдань розмінування на методичних засадах, що враховують практичну спрямованість навчання на специфіку їх майбутньої професійної діяльності.

Враховуючи вищезазначене, підготовка саперів до розмінування передбачає проектування моделі та її впровадження у НВП з метою підвищення рівня теоретичних знань, певних когнітивних умінь і практичних навичок, що необхідні для практичного виконання завдань професійної діяльності.

Для проектування моделі фахівців із розмінування необхідно насамперед попередньо визначили та конкретизували сутність і зміст понять «проектування» і «моделювання». Поняття «проект» (лат. – *projectus*) у Великому тлумачному словнику сучасної української мови трактовано таким чином: «1. Сукупність документів (розрахунків, креслень, макетів тощо), необхідних для зведення споруд, виготовлення машин, приладів та ін. Типовий проект. 2. Попередній текст будь-якого документа, що виноситься на обговорення, затвердження // щось не закінчене, намічене лише в загальних рисах (твір, лист, доповідь, наказ тощо). 3. Задуманий план дій, задум, намір» [8].

Запропоноване проектування пов'язано з проблемою організації навчальної діяльності науково-педагогічного складу та майбутніх фахівців із розмінування і ґрунтується на особистісно-діяльнісній концепції. З огляду на це відповідно до наших гіпотетичних уявлень об'єктами психолого-педагогічного проектування в ВВНЗ є: військово-педагогічна система; НВП та його складові (військово-навчальний і виховний процеси, процеси розвитку та самовдосконалення її суб'єктів); цілеспрямовано організовані військово-педагогічні ситуації (навчання, виховання, розвиток, саморозвиток, самостійна підготовка під керівництвом викладача, самопідготовка, самовиховання, самовдосконалення); управління військово-педагогічними системами, процесом, ситуаціями; види діяльності науково-педагогічного складу та їх навчально-методичне забезпечення; види підготовки майбутніх фахівців із гуманітарного розмінування та їх послідовність; проектування методичної системи взаємодії учасників НВП між собою і підрозділами (представниками) інших силових структур України, траєкторія особистісного та професійного самовизначення і творчого вдосконалення та самовдосконалення кожного з учасників педагогічної взаємодії тощо.

У свою чергу суб'єктами є майбутні фахівці із розмінування, які займаються навчальною діяльністю, що є не прямою похідною від навчання, а самостійним, індивідуальним, особистісно значущим провідним видом їх діяльності, джерелом їх професійного самовизначення, фахового й особистісного розвитку, і науково-педагогічний склад, що займається педагогічною діяльністю, ініціює суб'єкт-суб'єктну організацію НВП із використанням практичного досвіду курсантів, формування і розвиток їх індивідуальності та професійної компетентності.

Як видно зі змісту, основними складовими цієї моделі є цільовий, стимулюючо-мотиваційний, змістовий, процесуальний, контрольно-регулюю-

вальний, оціночно-результативний і суб'єкт-суб'єктний компоненти.

Використовуючи суб'єктно-діяльнісний підхід у моделюванні підготовки майбутніх фахівців із розмінування, слід намагатися сформувати: стійку професійну спрямованість (мотив як вираження потреб, бажань та інтересів людини до своєї професії, постійне прагнення до самовдосконалення); глибокі загальнотеоретичні знання, навички і вміння; адекватний рівень розвитку професійно важливих психічних процесів, що забезпечують успішність їх підготовки; інтелектуально-емоційну стійкість, тобто здатність до високоефективної професійної діяльності в умовах небезпеки, аварійних ситуацій, замкнутого простору, дефіциту часу й інформації, впливу екстремальних чинників обстановки.

Використання моделі **виконавця** дозволяє оптимізувати організаційно-спрямовану структуру в системі професійної підготовки саперів у єдності ланок «Міністерство – підготовка молодших спеціалістів (саперів) – підготовка бакалаврів (керівників груп розмінування)» Змістово-конкретизована модель виконавця – це відображення концепції підготовки молодшого спеціаліста (сапера, командира саперного відділення).

Друга гілка підготовки саперів стосується підготовки **управління** – команди взводу (керівника групи розмінування). Концептуально-змістова ідея при цьому передбачає підготовку фахівця, здатного практично використовувати концепцію підготовки молодшого спеціаліста (сапера, командира саперного відділення) – модель випускника навчального центру (НЦ), розглядаючи її як основний програмний документ для професійної підготовки управління (командира взводу, командира групи розмінування). У цьому контексті модель випускника ВВНЗ визначає змістову розробку навчального плану, програм навчальних дисциплін, підручників, посібників, логіку і зміст будь-якої дисципліни. Йдеться не про обмеження творчості курсантів, а про систематизацію підготовки саперних фахівців – управління.

Аналіз проблем, запитів, досвіду практичної роботи дозволив визначити змістові складові моделі виконавця і став основою для визначення спрямованості змісту саперної підготовки як основи професійної підготовки.

За основу педагогічних впливів взято твердження про необхідність орієнтації курсантів на **професійну діяльність** після закінчення НЦ (рисунок 1). Враховуючи, що для цього потрібно, щоб в майбутнього фахівця була сформована позитивна позиція (мотивація) до саперної справи та занять фізичними вправами для тренування свого організму.

Матеріальним практично-дієвим інструментом для досягнення цього є відповідна освіченість (теоретична підготовка), володіння відповідними знаннями та вміннями їх застосувати (практична підготовка), здатність витримувати великі фізичні навантаження (фізична підготовка); вміння володіти собою в екстремальних ситуаціях (психологічна підготовка). Зазначені складові моделі – це єдине цілісне утворення, а не окремі самостійні елементи. У результаті проведеного аналізу подану схематично модель (див. рисунок 2) можна подати як перелік окремих складових:

Рис. 2. Модель виконавця, як наслідок впливу на нього процесу навчання саперної справи

1. Сформована позитивна позиція щодо саперної підготовки, переконаність у її практичній необхідності при виконанні завдань розмінування.
2. Стойка зорієнтованість на самостійні заняття фізичними вправами, обраний вид спорту для тренування організму переносити великі фізичні навантаження, у тому числі після закінчення навчання.
3. Володіння певним обсягом теоретичних знань, відомостей про основні види вибухонебезпечних предметів, способи пошуку, знешкодження вибухонебезпечних предметів, основи підривної справи та засоби виконання завдання з розмінування, тобто володіння орієнтовно-освітньою інформацією.

4. Практичні навички володіння певним запасом (обсягом) знань та вмінням застосувати їх у професійній діяльності (гуманітарному розмінуванні).

5. Необхідний рівень функціональної готовності організму до фізичних навантажень, загальна працездатність, відповідна прикладна спрямованість.

Загалом можна стверджувати, що:

використання моделі виконавця дозволить забезпечити дійовий професійний розвиток фахівця із розмінування;

модель виконавця допомагає формувати змістову спрямованість професійної підготовки командира взводу (командира групи розмінування) у стінах ВВНЗ;

модель виконавця є основою для розробки моделі самого управлінця (керівника групи розмінування) – командира взводу (випускника ВВНЗ).

Окремі елементи моделі виконавця можна розширювати, скорочувати відповідно до ситуації чи трансформувати. Однозначно незмінним є сама модель та включення її в зміст (як процесуально-педагогічної спрямованості) трьох компонентів: мотиваційного, освітнього та дієво-практичного. Стосовно останнього слід зазначити, що дієво-практичний компонент (за своєю сутністю) матеріалізує мотиваційний та освітній, забезпечуючи розвивальну функцію підготовки фахівця з розмінування, тобто розвивальний практичний ефект.

Подальші дослідження показали, що якщо ці компоненти виявляються в процесі підготовки фахівців із розмінування, то можна вести мову про вихід його на рівень усвідомлено-необхідних самостійних занять. Якщо в системі немає мотиваційного та освітнього компонентів, що типowo для традиційної системи підготовки фахівців (де є тільки дієво-практичний компонент), тоді заняття з підготовки саперів мають відтінок обов'язковості.

Модель виконавця (молодшого спеціаліста, командира відділення) дає можливість зробити висновок про необхідність підготовки відповідного командира (керівника групи розмінування). Часто через необізнаність, некомпетентність деякі командири частин, які мають в своєму складі саперні підрозділи і несуть відповідальність за правильність організації підготовки саперів та виконання ними завдань за штатним призначенням, взагалі панічно бояться не тільки готувати саперний (піротехнічний) підрозділ, а й забороняють це робити тим випускникам-командирам, які вміють, хочуть і повинні (відповідно до функціональних обов'язків) це робити.

Компетентне професійне розуміння цілей та завдань саперної справи не гарантує ефективного та практичного їх вирішення без бажання (прагнення) командира зробити це. Давня народна істина свідчить: мало знати, вміти, треба ще й хотіти. Бажання, хотіння, прагнення – це вагомий спонукальний ефект, який дозволяє вирішити багато проблем, подолати

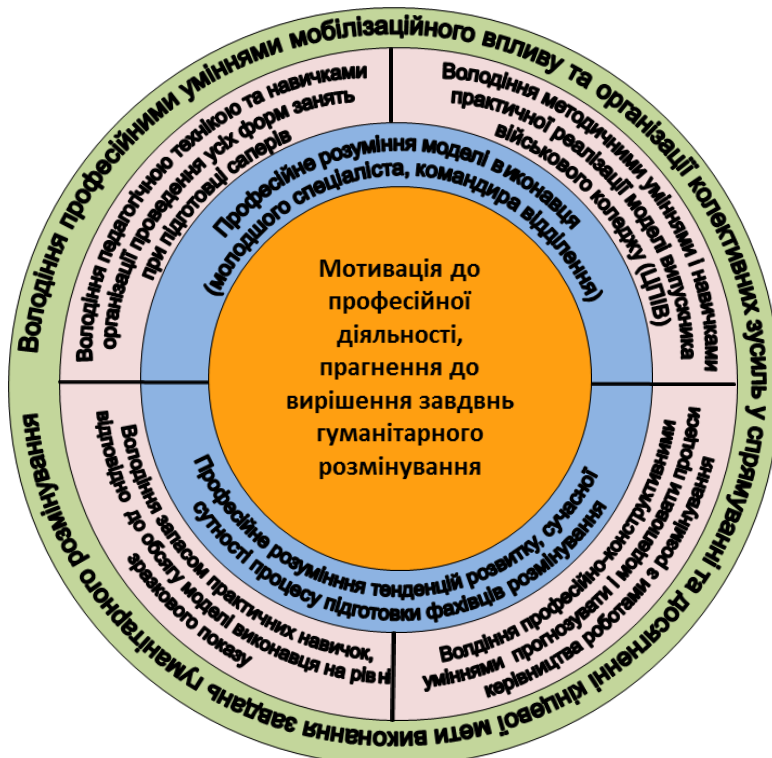

Рис. 3. Модель управлінця (командира групи розмінування)

труднощі, які супроводжують процес підготовки фахівців із розмінування.

Крім того, урахування змістової основи визначеної моделі випускника НЦ (сапера) дозволяє розробити змістові основи моделі випускника ВВНЗ (керівника групи розмінування), тобто конкретизувати відповіді на запитання про мету навчання фахівців. У цьому випадку зміст моделі буде визначати і змістову сутність професійної підготовки при навчанні курсанта у ВВНЗ.

Змістову сутність моделі управління (командира групи розмінування) показано на рисунку 3.

Складовими моделі управління є такі:

1. Професійне розуміння моделі виконавця (молодшого спеціаліста, командира саперного відділення, сапера).

2. Позитивна позиція, прагнення (мотивація) до вирішення завдань інженерного забезпечення, які пов'язані з використанням саперних підрозділів, та впевненість у можливості практичного їх виконання.

3. Професійне розуміння тенденцій розвитку, сучасної сутності процесу підготовки фахівців із гуманітарного розмінування.

4. Володіння управлінсько-методичними вміннями і навичками практичного використання моделі виконавця (володіння технологічно-методичним інструментарієм).

5. Володіння професійно-конструктивними вміннями прогнозувати і моделювати управління роботами з розмінування в саперному підрозділі, виховувати підлеглих, знаючи форми організації, зміст цієї роботи.

6. Володіння професійними вміннями мобілізаційного впливу та організації колективних зусиль для виконання завдань із гуманітарного розмінування.

7. Володіння практичними навичками відповідно до моделі виконавця на зразковому рівні.

8. Володіння технікою та навичками організації, проведення всіх форм занять з підготовки саперів.

При аналізі складових моделі управління (командира взводу – керівника групи розмінування) слід звернути увагу, що 1, 3, 4 пункти відображають безпосередньо реалізаційні ознаки, а 2, 5, 6, 7, 8 – такі, що забезпечують модель виконавця.

Отже, усі складові забезпечують професійну діяльність командира групи розмінування, що потребує комплексного навчання (формування, розвитку) саперів як майбутніх фахівців під час навчального процесу у ВВНЗ.

Слід також зазначити, що змістові складові моделі управління (те ж саме стосується і моделі виконавця) не можна вважати жорстко нормативним, незмінним фактом. Їх можна доповнювати, змінювати відповідно до конкретних умов, запитів, соціальних потреб, можливостей тощо. Нормативним тут є сама необхідність моделі як цілеспрямованої основи, що визначає процесуальну сутність підготовки фахівців із розмінування.

Висновки з даного дослідження і перспективи. Для покращення методики підготовки фахівців із розмінування, з урахуванням досвіду проведення антитерористичної операції, міністр оборони України, міністр освіти і науки України в своїх наказах і директивах, а начальник Головного управління оперативного забезпечення та начальник інженерних військ ЗСУ в своїх організаційно-методичних вказівках вимагають: якісно виконувати навчальні плани і програми. Це підтверджує нашу гіпотезу про необхідність посилення уваги на удосконалення підготовки фахівців з розмінування.

В статті не ставиться завдання висвітлити всі складові моделі управління і виконавця фахівця з розмінування, але розглянуті ті з них, які найсуттєвіше впливають на професійну підготовку фахівців із розмінування, а саме: професійну мотивацію до професійної підготовки та виконання завдань розмінування.

Список літератури:

1. Посібник з використання міжнародних стандартів протиміної діяльності (МСПМД) (IMAS) 01.10 Друге видання 1 січня 2003 р. Поправка 8, червень 2013 р. <http://www.mineactionstandards.org/>
2. Про затвердження Положення про Управління екологічної безпеки та протиміної діяльності Наказ МО України від 26.08.2014 р. м. Київ № 570.
3. Конвенція о запрещении применения, накопления запасов, производства и передачи ППМ и об их уничтожении // ООН. – 1997. – 20 с.
4. Засади підготовки і застосування Збройних Сил України на період 2006-2011 роки (підготовка і ведення операцій Збройних Сил України). – К.: АГУ ГШ ЗСУ, 2007. – Ч. II. – 186 с.
5. Про організацію робіт з виявлення, знешкодження та знищення вибухонебезпечних предметів на території України та взаємодію під час їх виконання: Наказ № 405/223/625/455 від 27.05.2008 р. Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, Міністерства Оборони України, Міністерства транспорту та зв'язку України, Адміністрації Державної прикордонної служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0591-08>
6. Рекомендації з організації виявлення, знешкодження та знищення вибухонебезпечних предметів під час ліквідації наслідків пожеж (вибухів) на артилерійських арсеналах, базах і складах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: otherreferats.allbest.ru/war
7. Окіпняк Д. А. Професійна підготовка саперів: навчально-методичний посібник з відбору кандидатів на навчання фахівців гуманітарного розмінування / Д. А. Окіпняк Ю. О. Фтемов, С. І. Дяков, [та ін.]. – Львів: Видавництво Академії сухопутних військ, 2014. – 43 с.
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: Перун, 2001. – 1440 с.

Окипняк Д.А., Малюк В.М.

Национальная академия сухопутных войск
имени гетмана Петра Сагайдачного

Окипняк А.С.

Каменец-Подольский государственный аграрно-технический университет

ИНТЕРПРЕТАЦИЯ И ОБОСНОВАНИЕ МОДЕЛИ СПЕЦИАЛИСТА ПО РАЗМИНИРОВАНИЮ С УЧЕТОМ ТРЕБОВАНИЙ СОВРЕМЕННОСТИ

Аннотация

Статья посвящена решению проблемы противоминной деятельности и формированию профессиональной компетентности специалистов по разминированию в процессе их профессиональной подготовки. Проведен анализ сущности и содержания противоминной деятельности Украины. Определены особенности профессиональной подготовки специалистов по разминированию. Проведен анализ реального состояния подготовки специалистов по разминированию в современных условиях, освещены основные его компоненты. На основе требований по формированию готовности саперов к выполнению задач по штатному назначению усовершенствован процесс формирования профессиональной компетентности их путем внедрения и интерпретации составляющих моделей специалистов по разминированию (управленца и исполнителя).

Ключевые слова: противоминная деятельность, профессиональная готовность, профессиональная компетентность, педагогическая модель, специалист по разминированию.

Okipniak D.A., Maliuk V.M.

National Army Academy named after hetman Petro Sahaidachnyi

Okipniak A.S.

Kamianets-Podilskyi State Agro-Technical University

THE INTERPRETATION AND ARGUMENTATION OF THE SPECIALIST MODEL OF DEMINING CONSIDERING TODAY'S DEMANDS

Summary

Article is dedicated to solve problems demine activity and the formation of professional competence specialist of demine in the process of their specific training. Have been analysed the reasons and content of antimine activity of Ukraine. Defined features specific training specialist of demining. Analyzed real condition of training of demining in modern conflicts, highlighted it in main component. Based on the requirements for the formation of readiness combat engineers to perform tasks staff purpose improved process formation of professional competence them by implementation and interpretation of components professional models of demining (manager and artist).

Keywords: antimine activity, professional readiness, specific competence, pedagogical model, specialist of demining.